

GÖZLERİMİ KAPARIM VAZİFEMİ YAPARIM (1979)

HALDUN TANER (1915 – 1986)

Genel Bakış

Taner'in, göstermecî tiyatro örneklerinden biri olan *Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım* adlı piyesi ilk kez, Küçük Sahne'de Ulvi Uraz Tiyatrosu tarafından 1 Ekim 1964 tarihinde sahneye koyulmuştur. Eserin olay örgüsü 31 Mart Vakası'ndan başlayarak 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Yazar, söz konusu edilen eserini dört defa güncellemiş ve dört ayrı kuşağın siyasi, iktisadi ve toplumsal gerçeklerini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Oldukça uzun bir tarihsel aralığın işlendiği eserde iktidar-özne ilişkisi/çatışması üzerinde durulur. Ayşegül Yüksel eserde işlenen ana izlekle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, «değişen» güncel görünümünün gerisindeki «değişmezliğin» öyküsüdür. Değişmezlik, politik ve toplumsal düzeyde görülen değişikliklere karşın, toplum yapısının, toplum yapısına bağlı olarak da insan yapısının, temelde değişime uğramayışından kaynaklanır" (Yüksel, 1986, s. 84). Tarihsel diyalektik açısında toplumlar zaman içinde siyasi, iktisadi ve ekinsel alanlarda köklü değişimler yaşıyor gibi görünseler de aslında insan tabiatı hiç değişmemektedir ve bundan dolayı tarih devamlı olarak tekerrür etmektedir. Doğumundan itibaren toplumsal normların güdümünde kişiliği şekillendirilmiş olan birey, bir özne olarak kendini inşa etmekte oldukça zorlanmaktadır. Oyunda başrol oynayan Vicdani, hayatı boyunca toplum kendisinden ne istediğiye onu yapmış fakat kendisinin aslında ne istediğini ve kim olduğunu asla sorgulamamıştır. Ömrünün sonlarına doğru kendi kişiliğini inşa etmeyi takıntı haline getirmiş olan Vicdani, toplum içinde öteki olur. İki fasıl ve otuz üç tablodan oluşan eserde toplamda kırk beş oyuncu yer almaktadır.

Özet

Fehim Paşa sokağında yer alan iki farklı evde dünyaya gelmiş olan Vicdani'yle Efruz, zamansal açıdan birbirlerine koşut doğmuş olsalar da kişilik yapıları ve yaşadıkları açısından birbirlerine karşıttırlar. Vicdani, daha üç aylıkken annesini kaybeder. Bir süre sonra I. Dünya Savaşı'nda neredeyse her cephede savaşmış olan babası Fedai Bey, Sarıkamış'ta şehit olur ve Vicdani'nin bakımını babaanne üstlenir. Efruz'un babası Firuz, Almanlarla sıkı ilişkiler kurduğu için savaş yılları boyunca hiçbir cephede yer almamış ve çeşitli memuriyetlerde görev yapmıştır. Vicdani yokluk ve sefalet içinde büyürken Efruz, bolluk ve zenginlik içinde gelişir. Okul yıllarında Vicdani oldukça başarılı bir çocuktur ve vatani sevdiği tek şeydir. Efruz'sa her şeyle alay eder ve sürekli oyun oynayarak vakit geçirir. Mektebin hocası tarafından Efruz'a atılan her tokat Vicdani'nin yüzünde patlar. Vicdani daha mektep yıllarında nasıl bir vatandaş olması gerektiğini öğrenir ve öğretilenleri fazlasıyla benimser. Vicdani, okulda aşık olduğu genç kız Cemalifer için değerli eşyalarını satarak istediği Tobler'den çıkan Çin bayrağını ona hediye eder. Fakat Cemalifer, yeni bir velespit almış olan Efruz'dan hoşlanır ve ilk öptüğü erkek Efruz olur. İstanbul'u geri kazanan Kuvayı Milliye birliklerini karşılayacak olan öğrenci gurubunun sözcülüğünü Vicdani yapacaktır. Fakat Efruz, Vicdani'ye içirdiği ilaçla onu hasta eder ve bu sayede sözcülük görevini alır. Darülfünun yıllarında Akın adlı bir tiyatro sergilenenecektir. Yeni kurulan devletin ideolojisi Türkçülüktür. Vicdani Meralifer adlı bir kıza aşık olur fakat Efruz onu da Vicdani'nin elinden alır. İkili askerlik görevine çağırılır. Vicdani gönüllü olarak doğuya giderken Efruz, tanıdıkları aracılığıyla İstanbul'da görev yapan bir paşanın yaveri olur. Ardından çalışma hayatına gelinir. İkili aynı iş yerine iş başvurusu yaparlar. Vicdani Patron'a, kendisinden istenen her şeyi en iyi şekilde yapacağını söyler. Bunun üzerine üç yüz elli lira maaşla dosya memuru olarak işe alınır. Efruz'sa bütün açık sözlülüğüyle kadın ve kumar düşkünü olduğunu söyler, dolgun bir maaş ister. Patron onun garsoniyeri olduğunu anladığında Efruz'u bin sekiz yüz lira maaşla kalemi mahsus müdürü olarak işe alır. Efruz, çevirdiği entrikalarla ve patronun eşiyle birlikte olarak şirkette kısa sürede yükselir. Vicdani'ye çok çalışmasına rağmen ancak müfettişliğe yükselebilir. Ona müfettişlik görevinin verilmesinin nedeniyse; Patron'un, Vicdani'nin eşi Lalifer'le yasak aşk yaşamasıdır. Patron Vicdani'yi sürekli şehir dışına göndererek Lalifer'le birlikte olur. Fakat bir gün Vicdani gerçekleri öğrenir ve kendisine öğretildiği gibi oldukça uysal bir tavırla eşinden

ayrılacağını ve işi bırakacağını söyler. II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti tamamen liberalizmi benimser. Bu sayede Efruz Amerikalı benzin şirketleriyle ortak olur ve şirketler kurar. Vicdani Efruz'un şirketinde çalışmaya başlar. Efruz birçok yasa dışı faaliyete girer ve işçilerinin emeğini sömürür. Otoriteye boyun eğmenin zorunlu olduğuna inanan Vicdani, olup bitenlere ses çıkarmaz. Demokrat Parti iktidara gelir ve işlediği suçlardan dolayı hapis yatmaktan kurtulmak isteyen Efruz milletvekili olur. Bir süre sonra ülkenin siyasi ve toplumsal açıdan ciddi çatışmalara girdiği görülür. Sokak ortasında vurulan insanlar, işkenceler, darbeler ve soruşturmalar Vicdani'nin paranoyaklaşmasına sebep olur. Her dönemin adamı olan Efruz, sorunlarından her seferinde kurtulmayı başarmıştır. Fakat zaman içinde otoriteyi ve toplumu sorgulamaya başlamış olan Vicdani, içindeki ötekiyi, yani kendisini, aramaya başlar. Hayatı boyunca kandırılmış olduğunun farkına varan Vicdani akli dengesini kaybeder ve Bakırköy'deki bir hastaneye yatırılır.

Kişiler

Vicdani Oyunun başkarakteri olan Vicdani, küçük yaşlarda annesini ve babasını kaybetmiştir. Maddi açıdan ciddi sıkıntılar içinde büyümüş olan karakter devletin ondan istediği her şeye uymuş ve ideal vatandaş olmaya çalışmıştır. Vatanını seven, çalışkan, fedakar, özverili ve vefakar kişilik özelliklerine sahiptir. Ancak otoritenin kendisinden beklediği şeylere harfiyen uymuş olan karakter devamlı olarak kullanılmış ve harcanmıştır. Bu durum zaman içinde onun inançlarını ve dünya görüşünü sorgulamasına neden olur.

Efruz Vicdani'yle aynı sokakta doğmuş olan karakter kişilik yapısı olarak Vicdani'ye karşı nitelikler sergilemektedir. İçinde bulunduğu her durumu kendi lehine çevirir ve tamamen kendi çıkarlarını gözetir. Varlıklı bir ailede büyümüş olduğu için oldukça şımarık ve bencildir. Dönemin baskın görüşüne göre sürekli taraf değiştiren karakter, kendi refahı için başka insanları kullanır. Efruz için otorite, zengin olmak ve lüks bir hayat yaşamak için kullanılacak bir araçtan başka bir şey değildir.

Anlatan Oyunda geçen olayları ve karakterleri okuyuculara/izleyicilere sunan oyun dışı karakter, bir nevi yazarın sözcülüğünü yapmaktadır. Oyunda sunulan gerçeklikten ziyade oyunu izleyen seyircilerin dünyasının bir parçasıdır. İki perdede de yer alan karakterleri kendi bakış açısıyla seyircilere sunar. Oyunu oluşturan tabloların geçtiği dönemler ve oyuncuların neler yaptığı hakkında bilgiler verir. Seyirciyle/okuyucuyla direk diyalog kurmaz. Fakat monologlarıyla eserde gelişen olaylarla ilgili aydınlatıcı bilgiler verir ve iletinin sunulmasında başrol oynar.

Hoca Vicdani'yle Efruz'un başladığı mahalle mektebinin öğretmeni olan karakter, Vicdani'nin dünya görüşünün oluşmasında başat bir rol oynar. Öğrencilere sürekli olarak telkin ettiği öğüt ve verdiği ders; otoriteye boyun eğilmesi gerektiği ve büyüklerin sözünden dışarı çıkılmaması gerektiğidir. Hoca, Vicdani'nin kişiliğinin oluşmasında önemli bir rol oynar. Vicdani'nin yaşadığı yanlış koşulların ve travmaların ilk kaynağıdır.

Patron (Sebati Yılmaz) Vicdani'nin çalıştığı ilk şirketin sahibi olan Patron, Vicdani'nin uysal ve çalışkan kişiliğini gördüğünde oldukça düşük ücret karşılığında onu işe alır. Fakat hiçbir konuda yetkinliği olmayan Efruz'u, onun garsoniyerini kullanabilmek ve pis işlerinde ondan faydalanabilmek için dolgun bir maaşla işe alır. Vicdani'nin kadınlar konusunda da şansı hiçbir zaman yaver gitmemiştir. Cemalifer ve Meralifer gibi acı tecrübelerden sonra Lalifer'le evlenir. Fakat Lalifer Vicdani'yi Patron'la aldatır. Vicdani, Mağsumi adlı çocuğunun da kendisine ait olmadığını öğrenir. Patron, yozlaşan sistemi ve toplumu gösteren en çarpıcı karakterlerden biridir.

Oyunda rol oynayan diğer karakterlerin isimleri şunlardır: Sütçü, Tabelaları Takan, Gazeteci, Cemalifer, Polis, Müdür, Refet Paşa, Rejisör, Necla, Meralifer, Çinli, Ali Çetinkaya, Perizat, Baş Gedikli, 1. Asker, 2. Asker, Paşa, Şemsi Cihan, 1. Daktilo, Lalifer, Hademe, Çarşafçı, Sözcü, Amerikalı Patron, Yazı İşleri Müdürü, 1. Gazeteci, 2. Gazeteci, Nilüfer, Memur, Müfettiş Komiser, Arama Subayı, Hikmet, 1. Memur, 2. Memur, Bekçi, Sarhoş, Profesör ve Asistan.

Öykü

Vicdani'yle Efruz'un Yetiştirdiği Ortam 31 Mart Vakası'nın yaşandığı tarihlerde aynı sokakta yer alan farklı evlerde Vicdani'yle Efruz adlarında iki bebek dünyaya gelir. Abdülhamit'in en önemli jurnalcilerinden biri olan Fehim Paşa'nın adı sokağa verilmiştir. Dünyaya yeni gelmiş olan bebekler ilk olarak çizme seslerini duymuşlardır. Mahmut Şevket Paşa'nın Hareket Ordusu'nda yer alan

neferlerden biri sokak tabelasını söküp üstünde 10 Temmuz yazılı olan tabelayı asmıştır. Bu tarihte ülkede hürriyet ilan edilmiştir. Doğumundan üç ay sonra Vicdani annesini kaybeder. Erfuz'sa beşli süte çoktan alışmıştır. Bir Ağustos ayında Nara Limanı'nda Almanlara ait Göben gemisi görülür ve gemiye, Osmanlı tarafından satın alındıktan sonra, Yavuz adı verilir. Geminin Rus limanlarını bombalamasının ardından sokağın adı Liman Von Sanders olarak değiştirilir. Vicdani'nin babası Fedai Bey, I. Dünya Savaşı boyunca neredeyse bütün cephelerde savaşmıştır. Kahramanlığı ve fedakarlığı devlet nişanlarıyla ödüllendirilmiştir. Fakat Fedai Bey en sonunda Sarıkamış Cephesi'nde şehit olmuştur. Artık Vicdani öksüz ve yetim bir çocuktur. Efruz'un babası Firuz Almanlarla sıkı ilişkiler kurmuştur ve bu sayede hiç savaş görmeden çeşitli memuriyetlerde görev yaparak savaş yıllarını atlatmıştır. Babaannesinin yanında yaşayan Vicdani, çocukluk yıllarını yokluk içinde geçirmiş ve çoğu zaman aç kalmıştır. Onun aksine Efruz, tamamen bolluk ortamında büyümüştür. İthal yiyecekler evlerinden hiç eksik olmamaktadır. Vicdani'yle Efruz, böylesine bir dönemde ve halde mektebe başlarlar.

Vicdani'yle Efruz'un Mektep Eğitimi

Okul I adlı tabloda Hoca, Vicdani, Efruz ve Cemalifer'e elini defalarca öptürür. Böylece onları büyüklere sorgusuz itaat eden bireyler haline getirmeye çalışmaktadır. Hoca öğrencilere el öpmekle dudağın aşınmayacağını söyler. Ardından kıraat dersine geçer. Hoca öğrencilere uysal olmalarını ve büyüklerine karşı gelmemeyi öğretir. Ders sırasında Vicdani Hoca'nın sorduğu bütün sorulara doğru cevap verir. Efruz Vicdani'nin aksine oldukça laubali görünmektedir. Hoca Efruz'a tokat atmak ister fakat tokatlar her seferinde Vicdani'ye denk gelir. Vicdani haksız yere de olsa Hoca'dan tokat yemekten memnundur. Dışarıda gazete satan çocuk, İttihatçıların Alman denizaltısıyla Avrupa'ya kaçtıklarını haber vermektedir. Kurander adlı tabloda, İstanbul'un müttefik devletler tarafından işgal edildiği anlatılır. Müttefik devletlerin gemilerindeki toplar saraya doğru döndürülmüştür. Bu sefer sokağa; Sevr Antlaşması'nı imzalayan Damat Ferit Paşa'nın adı verilir. Okul II adlı tabloda Hoca, malumatı tabiiye dersi vermektedir. Hoca öğrencilere gösterdiği şeyin ne olduğunu sorar. Efruz Hoca'nın elindeki şeyin kuru kafa olduğunu söyler. Bunun üzerine Hoca Efruz'a yeniden tokat atar fakat tokat, yeniden Vicdani'nin suratında patlar. Vicdani Hoca'nın tokatlarıyla yüzünde çiçekler açtığını söyler. Vicdani Hoca'nın gösterdiği şeyin bir iskelet olduğunu söyler. Ardından insanların nereden geldikleri tartışılır. Efruz'la Cemalifer, insanların maymundan geldiklerini duyduklarını söylerler. Vicdani'ye insanların Adem'den, yani gökten geldiklerini söyler. Hoca Vicdani'nin söylediklerini onaylar ve zındıkların maymunlardan, Müslümanlarınsa gökten geldiklerini ilave eder. Hoca'ya ve Vicdani'ye göre insanların elleri çalışmak için vardır. İnsanın kafasıysa düşünebilmesi için vardır. Fakat Hoca öğrencilere, sıradan insanlar için çok fazla düşünmenin iyi olmadığını söyler. Ona göre derin düşünmek büyüklerin işidir. Zira sıradan insanlar fazla düşünürlerse başlarının belaya girebileceğini öğretir. Ardından Kafasızlar Korosu düşünmeyle ilgili bir şarkı söylerler. Düşünmezler diyarında düşünmenin sakıncalı olduğu vurgulanır.

Vicdani'yle Efruz'un Kişilik Olarak Karşıtlığı

Vicdani, uçurtma uçurduğu sırada bulduğu bir altın saati karakola götürürken Efruz'la karşılaşır. Efruz Vicdani'ye saati satın parasını aralarında paylaşmayı teklif eder. Vicdani Efruz'a okulda öğretilenleri hatırlatır ve saati karakola götürmesi gerektiğini söyler. Efruz Vicdani'nin iyi niyetini ve tok gözlülüğünü aptallık olarak değerlendirir ve saati ondan almaya çalışır. Karakola giden Vicdani elindeki saati Polis'e gösterir. Akşam ezanı vakitlerinde Gülhane Parkı'nda gezinirken arkası pırlantalı altın bir saat bulduğunu defalarca tekrar eder. Polis Vicdani'nin saati çaldığını düşünür ve Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın zaptiyesi olduğu için aklıyla övünür. Vicdani kendini savunurken ağlamaya başlar. Polis Vicdani'yi daha fazla zorlamaktan vazgeçer ve afyon çektiği için zabıt tutamadan uyuklamaya başlar. Bir süre sonra Polis'in karşısında Efruz görünür. Efruz Polis'e babasının saatini kaybettiğini söyler. Polis'in sorduğu sorulara doğru cevaplar veren, şaşırtmalara kanmayan Efruz saati almayı başarır ve Polis'e iki mecdiye verir. Polis kağıdın üstünde sinek olduğu için yine zabıt tutamaz ve uyuklamaya başlar.

Vicdani'nin Cemalifer'e Aşık Olması

İlk Aşk adındaki tabloda Cemalifer Vicdani'ye en çok neyi sevdiğini sorar. Vicdani vatanından başlar ve son olarak arkadaşlarında sevdiği şeyleri bitirir. Cemalifer Vicdani'ye en çok hangi arkadaşını sevdiğini sorar. Sorulan soru karşısında utanan Vicdani cevap veremez. Fakat Cemalifer Vicdani tarafından sevildiğini anlar. Cemalifer Vicdani'ye yaşamak istemediğini ve ölmeyi dilediğini söyler. Vicdani ona Tevfik Fikret'ten bir alıntı yaparak karşılık verir ve yaşamının bir zorunluluk olduğunu söyler. Cemalifer gelecekte erkekleri zor durumlara düşürmek, onları üzme istemektedir. Meselina adlı filmdeki başkarakteri örnek gösterir ve onun gibi olmak istediğini söyler. Cemalifer Tobler'den çıkan ülke bayraklarını biriktirmektedir fakat Çin bayrağı koleksiyonundaki tek eksiktir. Vicdani Cemalifer'e Çin bayrağını bulup ona getireceğini söyler.

Cemalifer'in Vicdani'ye Efruz'dan Hoşlandığını Söylemesi

Alisiyon marka bisikletiyle sahnede görünen Efruz Cemalifer'e hava atar. Bisikleti gören Cemalifer oldukça heyecanlanır ve ona binmek istediğini söyler. Efruz Cemalifer'e, onu öpmesi karşılığında bisiklete binmesine izin vereceğini söyler. Cemalifer bunun günah olduğunu, birileri tarafından görülebileceklerini hatta hamile kalabileceğini söyler. Cemalifer Efruz'un isteğine karşı epeyce direnir. Fakat Efruz Cemalifer'i kandırarak hem yanağından hem de dudağından öper. Ardından oradan ayrılır Dürdane'yi bisiklete bindireceğini söyler. Cemalifer Efruz'a hakaretler eder. Sahnede görünen Vicdani, bazı şeylerini satarak Çin bayrağını satın almıştır. Cemalifer Vicdani'nin hediyesiyle oldukça mutlu olur fakat Vicdani'ye Efruz'dan hoşlandığını söyler. Bu olaylar yaşanırken Lloyd George yenilgiye uğratılmış ve Refet Paşa'nın birlikleri İstanbul'a girmişlerdir.

Efruz'un Mümessillik Görevini Vicdani'den Alması

Şark Mahfili adlı bölümde Efruz; keşşaf kılığına, Cemalifer; Hürriyet Perisi ve Vicdani de bahriyeli kılığına girmiştir. İstanbul'a giren Kuvayı Milliye güçlerinin komutanı Refet Paşa'ya bir nutuk okunacaktır. Vicdani'den, okunması istenen nutku prova etmesi istenir fakat Vicdani'nin heyecandan karnı ağrıyaktadır. Vicdani, Efruz'dan aldığı ilaçla daha kötü olmuştur ve onun ağrıdan kıvrandığını gören Efruz sinsice gülümsemektedir. Müdür mümessillik görevini Efruz'a vermeye karar verir. Vicdani'yle Efruz arasında yaşanan itişme sırasında nutkun yazılı olduğu kağıt yırtılır. Kuvayı Milliye birliklerinin görünmesiyle birlikte Efruz, Refet Paşa'nın önüne atılır ve ona şirin sözler söyler. Refet Paşa Efruz'u alnından öper ve böylece Efruz tarihe geçer. Sokağın adına Refet Paşa'nın adı verilir. Artık Hakimiyeti Milliye, Vakit ve Tanin gibi gazeteler satılmaya başlanır. Bir süre sonra Cumhuriyet ilan edilir ve Hilafet kaldırılır. Birçok inkılap hayata geçirilir ve İsviçre Medeni Kanunu kabul edilir. Türkçülük dönemin baskın ülküsü haline gelir.

Üniversite Yılları ve İşçi Eylemleri

Akın adlı tabloda karakterler üniversite çağına gelmişlerdir. Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarını anlatan bir piyes için prova yapılmaktadır. Vicdani; İstemi Efendi'yi, Meralifer'se; Suna'yı canlandırmaktadır. Doğu Beyi, Gün Beyi ve Batı Beyi; kuraklığa karşı tanrılar için Suna'yı kurban etmeyi düşünmektedirler. Türk tarihi ve Türkçülük üzerinden ırkçılık konusu alaycı bir üslupla tartışılır. Firuz, Mason ecnebilerle sıkı dostluklar kurmuştur ve Vagonli'de çalışan Efruz iyi maaş almaktadır. Fakat umum müdürünün sevgilisi olan sekreterle tartışmış olan Efruz işten çıkarılmıştır. Dışarıda vagonlar aleyhine miting yapılmaktadır. Eski İstiklal Mahkemesi Başkanı ve yeni münakalat vekili Ali Çetinkaya olan bitenleri tebdili kıyafetle Hatay Pastanesi'nden izlemektedir.

Yabancı Sermayedarlara Karşı Duyulan Rahatsızlık

Vagonli adını taşıyan tabloda, miting alanından yükselen sloganları duyan Efruz Vicdani'ye neler olduğunu sorar. Kendisinin de Vagonli'den kovulduğunu söyleyen Efruz protestocuların arasına katılır ve anti-emperyalist, milliyetçi sloganlar atmaya başlar. İşçilerin yabancı sermayedarlar tarafından sömürülmemesi gerektiğini ve kapitülasyonların kaldırılmasının gerekliliğini haykırır. Protestocular onun söylediklerini bağırarak tekrar ederler. Efruz, yabancı sermayenin ülkeyi terk etmesini ve Türklerin yerli sermayedarlar tarafından sömürülmeleri gerektiğini söyler. Ali Çetinkaya Efruz'un söylediklerini duyar ve onu alnından öperek tebrik eder. Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılında, Vicdani'yle Efruz askere çağırılırlar. İdealist bir dünya görüşüne sahip olan Vicdani gönüllü olarak doğuya gitmek ister. Efruz'sa babasının nüfusunu kullanarak İstanbul'da kalır.

Vicdani'yle Efruz'un Askerlikleri

Askerlik görevi sırasında Efruz, İstanbul II. Ordu Kumandanı Aslan Paşa'nın kızı Perizat'la tanışır. Efruz Perizat'a harp tarihiyle ilgili sorular sorar. Türk ordusunun Akdeniz'e inmesini emreden kişinin aslında amcası olduğunu söyler. Zira Atatürk'ün o gün bağıramayacak kadar hasta olduğunu iddia eder. Perizat Efruz'un latife ettiğini anlar. Efruz Perizat'a babasının yaveri olmak istediğini söyler. Zira Efruz Aslan Paşa'nın bilardo oynamayı sevdiğini bilmektedir ve kendisi de bilardoda oldukça iyidir. Erzurum'da görev yapan Vicdani, manevra üniforması giyen üç askerden biridir ve talim yapılmaktadır. Gedikli askerlere emirler verir ve vatanın ne kadar büyük zorluklara karşı kurulduğunun üzerinde durur. Vatanperverlik ve inanç üzerine coşkulu bir nutuk atar. Gedikli'yi dinleyen Vicdani coşar ve komutanı alkışlamaya başlar. Hava şartları oldukça kötüdür. Diğer tarafta Aslan Paşa Efruz'a Conk Bayırı'na Dördüncü Süvari Alayıyla nasıl hücum ettiğini anlatır. Efruz Aslan Paşa'yı saygıyla dinlemektedir ve yeri geldikçe onu övmekten çekinmez. Aslan Paşa Efruz sayesinde bilardo oyununda kendini epeyce geliştirmiştir.

Vicdani'yle Efruz'un İş Girmeleri

1935 yılında iki karakterin de üniversite eğitimleri ve askerlik görevleri sona ermiştir. Vicdani'yle Efruz aynı büroya sekreterlik için iş başvurusu yapmışlardır. Patron ilk olarak Vicdani'yle görüşür. Heyecan içinde kendini anlatmaya başlayan Vicdani; iptidaiyi, rüştiyeyi ve darülfünunu birincilikle bitirdiğini, askerliğini gönüllü olarak doğuda yaptığını söyler. İşin kendisine

verilmesi takdirde çok çalışacağını, istenen her şeyi yapacağını ve uysal bir karakter olacağını söyler. Patron Vicdani'ye işe alındığını ve kendisine aylık üç yüz elli lira maaş verileceğini söyler. Patron Vicdani'yi çalışacağı odaya gönderir. Ardından Patron'un eşi Şemsicihan büroya gelir. Avukatın davanın sonuçlandığını ve adaletin yerini bulduğunu söylediğini haber verir. Patron Şemsicihan'a davanın bir an önce temyiz ettirilmesini söyler. Ardından Efruz büroya girer. Lafı hiç uzatmadan kendini tanıtır ve nasıl bir karaktere sahip olduğundan dürüstçe bahseder. Eğlence ve kadın düşkünü olduğunu, bundan dolayı dolgun bir maaş alması gerektiğini ve istediği ücret verilmezse şirketten para çalacağını söyler. Patron Efruz'a; gözü pek, açık göz ve gerçekçi insanları sevdiğini söyler. Bonservisini aradığı sırada Efruz, garsoniyerinin anahtarını ve sevgililerinin mayolu fotoğraflarını çıkarır. Patron Efruz'un garsoniyerinin anahtarını alır. Patron Efruz'u kalemi mahsus müdürü olarak işe aldığını ve aylık bin sekiz yüz lira maaş vereceğini söyler. Efruz teklif edilen ücrete burun kıvrırsa da kabul eder. Ardından daktilo adayları mülakattan geçirilir. İlk aday dakikada üç yüz otuz kelime yazdığını, diğer eliyle not tuttuğunu, üç yabancı dil bildiğini, birçok işle uğraşırken ağızıyla diktafona cevap verebildiğini ve amuda kalkarak dosyaları raflarına yerleştirebildiğini söyler. Diğer aday olan Lalifer; ilkokulu terk etmişti, hiçbir yabancı dil bilmemektedir ve hayatı boyunca daktilo görmemiştir. Patron Lalifer'e işe alındığını söyler. Vicdani Lalifer'e daktiloyu öğrenmesinde yardımcı olmaktadır. Vicdani Lalifer'e çıkma teklif eder fakat Lalifer eve gitmesi gerektiğini söyler. Aradan bir yıl geçmiş İspanya'da iç savaş başlamıştır. Efruz Patron'la ortak olmuş ve Türkiye adına alınan uçaklar Franko'ya satılmıştır.

Vicdani'nin Lalifer'le Evlenmesi Son iki yıldır Vicdani Lalifer'e evlenme teklif etmektedir. Efruz Vicdani'ye destek olur ve Lalifer'in yalnızca her kadın gibi naz yaptığını söyler. Efruz'a göre Lalifer, Vicdani'ye sırlıklam aşıktır. Bu sırada Hitler'in orduları Polonya'ya girmiş ve Atatürk'ün ölümüyle İsmet İnönü devletin başına geçmiştir. Milli Şeflik döneminin sıkıyönetimi ve II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu sefalet nedeniyle insanlar en temel ihtiyaçlarını bile gidermekte zorlanmaktadırlar. Vicdani; yaş günü münasebetiyle Lalifer'in evine gelir. Lalifer'in gebe olduğu giymiş olduğu kıyafetten anlaşılmaktadır. Vicdani, eve davet edilen tek kişinin kendisi olmasına şaşırır. Heyecanına yenik düşer ve evine gitmek ister. Sokağa çıkma yasağı olduğundan dolayı evine geri dönemeyecek olan Vicdani'yi Lalifer dansa kaldırır. Bir süre sonra Vicdani Lalifer'e yeniden evlenme teklifinde bulunur. Fakat Lalifer onun teklifini geri çevirir. Lalifer Vicdani'ye masum ve muhtaç bir kadın gibi görünmeye çalışır. Bu sayede Vicdani'nin ona daha fazla yakınlık duymasını sağlar. Bir süre sonra ikili evlenir ve Hitler'in Paris'e girdiği gece onlar da gerdeğe girerler. İlk perde bu olayla sonlanır.

Vicdani'nin, Eşi Tarafından Aldatıldığını Öğrenmesi ve Evini Terk Edip İşi Bırakması II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye, savaş halinde olan devletlere çeşitli ürünler satmıştır. Savaşı kimin kazanacağı merakla beklenir. Şirket tamamen hükümetin güdümündedir ve kendisinden ne istenirse onu yapmaktadır. Vicdani mevcut hükümetin her girişimini desteklemektedir. Vicdani şirketin müfettişlerinden biri olmuştur. 11.50'de kalkacak uçakla Erzincan'a gidecek olan Vicdani, beşikteki bebeğini sevmektedir. Bavulunu alıp evden ayrılmasının ardından kapının önünde Efruz görünür. Vicdani'nin gittiğinden emin olduktan sonra Patron gelir. Patron'la Lalifer, Vicdani'nin olmadığı zamanlarda gizlice görüşmektedirler. İkili yatak odasına geçer. Bir süre sonra Vicdani eve geri döner ve eşiyle patronunu yatakta görür. Erzincan'da gerçekleşen deprem nedeniyle uçak seferleri iptal edilmiştir. Vicdani, karşılaşmış olduğu durumu soğukkanlılıkla karşılar. Patron'la Lalifer Vicdani'nin aklıyla dalga geçmeye çalışırlar. Fakat Vicdani, bavullarını toplayıp evi terk edeceğini, Lalifer'i boşayacağını ve işten ayrılacağını söyler. Bordro işlemleri henüz tamamlanmamış olduğu için Patron Vicdani'nin işi bırakmasına karşı çıkar. Vicdani, şirket çalışanlarını zor durumda bırakmamak için bordro işlemleri tamamlandıktan sonra işten ayrılacağını söyler. Vicdani, oğlu Mağsumi'yi de alıp götürmek ister. Fakat çocuğun ondan olmadığı anlaşılır. Patron Sebati Yılmaz, oğlu Mağsumi'ye ve Lalifer'e nafaka ödemeye başlar. Ardından eşi Şemsicihan Efruz'la birlikte olmaya başlar ve Efruz şirketin bütün defterlerine el koyar. 1945 yılında Türk lirası epeyce değer kaybetmiş ve hayat pahalılaşmıştır. Fakat Vicdani her şeye rağmen pul koleksiyonu yapmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin Liberalleşmesi ve Efruz'un İş İnsanı Olması Amerika Birleşik Devletleri ordusu tarafından Hiroşima'yla Nagasaki'ye atom bombası atılır. Atılan bombaların ardından Japonya savaştan çekildiğini ilan eder. Mihver devletlerinin yenildiğini gören Türkiye savaşa katılma kararı alır. Amerika Birleşik Devletleri'yle sıkı ilişkiler kurulur ve sokağın adına Harry Truman adı verilir. San Francisco'da yapılan toplantılar sonucunda Türkiye Cumhuriyeti ekonomik açıdan tamamen liberalizmi benimser. Türk Limited Şirketi'nin sahibi Efruz, Milli Şeflik döneminin sona erdiğini, Marschal yardımları sayesinde ülkenin demokratik alanda büyük bir aşama kaydettiğini, ülke sınırlarının yabancı sermayeye tamamen açılması gerektiğini ve liberalizmin yeni dünyayı şekillendireceğini ilan eder.

Efruz, Amerikan benzin tröstünün Türkiye temsilcisi olmuştur. Vicdani Efruz'a; gazetelerin dedikodu sütunlarında onun Şemsicihan Hanım'la Patron'un sağlıklı olduğu dönemde görüşmeye başladıklarının yazıldığını söyler. Efruz, o dönemde Şemsicihan'la aralarında platonik bir ilişki olduğunu kabul eder. Efruz; siyasiler tarafından Şemsicihan'a yazılmış aşk mektuplarını şantaj aracı olarak kullanmış ve bu sayede onunla evlenerek onun mülküne ortak olmuştur. Vicdani, ikili arasında kurulmuş olan ilişkiyi anlamakta zorlanır. Onun kadınlara ve evliliğe bakış açısı tamamen duygusaldır. Efruz; toprak reformuna karşı gelen dört kişiyle birlikte gazete çıkarmaya karar vermiştir. Gazetecilik oldukça karlı bir iş olduğu gibi siyasi arenada kendi propagandalarını da yapabileceklerdir.

Demokrat Parti'nin İktidar Olması Seçimler adlı tabloda; genel seçimlerin Demokrat Parti tarafından kazanıldığı radyolar aracılığıyla ilan edilir. Bütün yurttta hürriyet ve vatan gibi sloganlar atılmaktadır. Seçilen milletvekilleri mecliste yemin etmektedirler. Yeni hükümetin ilk icraatı, Cadillac marka makam araçlarının yerine Jeeplerin alınması olacaktır. Daha fazla cami yapılacak, Amerika'dan alınan yardımlar köylüye hükümetin ihsanıymış gibi dağıtılacak ve çiftçiye krediler verilecektir. Her mahallede bir milyoner yetiştirmek yeni hükümetin en önemli ülküsüdür. Sokağın adı 14 Mayıs olarak değiştirilir.

Vicdani'nin Efruz'un Gazetesinde İşe Başlaması Efruz, özel ders vererek geçimini sağlamaya çalışan Vicdani'ye gazetede musahihlik işi teklif eder. Fakat bu düşünceden vazgeçilir ve ona "Mahzun Kalpler" sütununda yazarlık işi verilir. Vicdani'den, ilişkisel ya da cinsel açıdan sorun yaşayan kişilere Güzin ablalık yapması istenir. Ayda üç yüz elli lira maaş alacaktır. Gazetenin tirajlarından memnun olmayan Efruz, daha fazla sansasyon içerikli haberler yazılmasını, gerekirse uydurulmasını emreder. Gazetenin baş sayfalarında siyasilerin resimlerinin yerine eteği kalkmış tenisçi kızların resimlerinin koyulmasını ister. Ona göre Türk milleti cinsel açıdan açtır ve bunun doyurulması gerekmektedir. Gazetede çalışan işçilerin maaşlarının ödenmesi gecikmiştir. Efruz, birkaç bürokratla görüştüktan sonra maaşlar hakkında konuşacaklarını söyler ve idarehaneden ayrılır.

Vicdani'nin Nilüfer'le Olan İlişkisi ve Sıkıyönetim Dönemi Nilüfer adlı genç bir kız Vicdani'ye Sekban'la yaşadığı ilişkiyi anlatmak ve bu hikayenin haber yapılmasını ister. Bir davette karşılaştığı mobil oilci Sekban'ın çayı kıtlama şekerle içtiğini gören Nilüfer ona aşık olmuştur. İkili bir süre beraber olur fakat Sekban Afrika'ya gitme bahanesiyle Nilüfer'i terk eder. Sekban tarafından Müjgan adındaki bir kadın için terk edildiğini öğrenen Nilüfer intihar etmeye karar verir. Nilüfer Vicdani'den Sekban'ı nasıl reddettiğine dair bir haber yapılmasını istedikten sonra oradan ayrılır. Sirkeci'deki bir otelde iki şişe uyku hapi içerek intihar etmeye kalkışan Nilüfer son anda Vicdani tarafından kurtarılır. Ardından Nilüfer Vicdani'yle yaşamaya başlar. Nilüfer, Sekban'dan gebe kaldıktan bir süre sonra Vicdani'nin yanından ayrılır. Tahkikat Komisyonu, terör ve sıkıyönetimin hakim olduğu dönemde İsmet İnönü halka elinden hiçbir şeyin gelmeyeceğini söyler. Plevne Marşı eşliğinde sokak ortasında öğrenciler vurulur. En sonunda silahlı kuvvetler yönetime el koyar ve Yassıada Mahkemeleri başlar.

Vicdani'yle Efruz'un Sorgulanmaları Karakola götürülen Efruz'la Vicdani sorguya çekilirler. Emniyet Müfettişi başlangıçta Efruz'a karşı oldukça serttir ve onu devlet düşmanı olmakla suçlar. Her İş Üzerine Ticaret Şirketi'nin ve Halkın Nabzı gazetesinin sahibidir. Fakat gelen bir telefon araması üzerine Emniyet Müfettişi onun on bin lira kefaletle serbest kalabileceğini söyler. Ardından Vicdani sorguya çekilir. Kendini tanıttırmasının ardından Emniyet Müfettişi telefonda onun hakkında bilgi alır. Vicdani; dönemin siyasilerine şantaj yapmakla, hırsızlıkla ve Nilüfer'i sermaye olarak kullanmakla suçlanır. Vicdani, hakkındaki iddiaları kabul etmese de bütün deliller onun aleyhindedir. Bunun üzerine Vicdani hapisaneye götürülür.

Efruz'un Vicdani'yi Hapisten Kurtarması Bir süre sonra Efruz Vicdani'yi ziyarete gelir. Vicdani Efruz'un nasıl serbest bırakıldığını anlayamamıştır. Efruz Vicdani'ye devlete epeyce borcu olduğunu ve hapse atılması durumunda borçlarını ödeyemeyeceğinin bilindiğini söyler. Hatta devlet ona kredi de vermiştir. Vicdani, Efruz gibi bir sahtekar olmuş olmayı diler. Vicdani'nin suçlandığı belgeleri onun çekmecesine Efruz koymuştur. Efruz; Vicdani'den kimsenin şüphelenmeyeceğini düşünerek gizli belgeleri onun çekmecesine koymuştur. Şemsicihan, belgelerin kendisine ait olduğunu itiraf etmiş ve doktor raporuyla Vicdani'nin serbest bırakılmasına karar verilmiştir. Bu şekilde Efruz Vicdani'yi hapisten kurtarmış olur.

Vicdani'nin Efruz İçin Çalışmaya Başlaması ve 12 Mart Muhtırası Memlekette hiç kimsenin tanımadığı Süleyman bir gün, Johnson'ın desteğiyle Adalet Partisi'ni kurar ve hiç beklenmeyen bir şekilde iktidara gelir. Cumhuriyet Halk Partisi'yle koalisyon yapılır fakat daha sonra Adalet Partisi

onları saf dışı bırakır. Milletvekili olmuş olan Efruz'un; on iki icra, dokuz haciz ve iki tevkif kararı vardır. Milletvekilliğinin sağladığı dokunulmazlık yetkisini kullanarak dört yıl boyunca cezai işlemlerden kurtulmuştur. Efruz Vicdani'yi halkla ilişkiler şefi yapar. Vicdani; uzmanlığının olmadığı bir işi yapmak istemez. Fakat Efruz onu teklif edilen işi yapması konusunda ikna eder. Siyasi ortamın kızışması ve öğrencilerin sokaklara dökülmesiyle ülke kaosa sürüklenir. Kanlı Pazar olayı yaşanır ve saçıcılarla solcular sokak ortasında birbirlerini vurmaya başlarlar. 12 Mart Muhtırası'yla birlikte ülkede haksız kazanç elde etmiş olan birçok kişi İsviçre gibi ülkelere kaçmışlardır. Devlet, hak arayan gençlerle uğraşırken suçlular çoktan ortalıktan kaybolmuşlardır. Bütün sefalet ve eziyet yeniden masum halkın üzerine yıkılmıştır. Vicdani Emniyet Müfettişi tarafından yeniden sorgulanır. Nilüfer'i saklamakla suçlansa da aleyhinde yeterli delil bulunamaz ve Vicdani serbest bırakılır. Hippiliğe özenmiş olan Nilüfer Türkiye'de uyuşturucu satıcılığı yapmış ve darbeden önce Hindistan'a kaçmıştır.

Vicdani'nin Paranoyaklaşması Büro I adlı tabloda; çalışanlar Vicdani'ye geçmiş olsun dileklerini iletirler. Vicdani sorgulamadan kurtulduğuna şaşırمامıştır. Zira bugüne kadar hiçbir yasa dışı faaliyette bulunmamıştır. Fakat Hidayet Vicdani'ye, yakın zaman önce yasa dışı bir Komünist örgüte katılmış olan yakınının başına gelenleri anlatır. Örgütün arasına sızmış olan bir polis üç yıl boyunca örgüte üye olan herkesin isimlerini kayıt altına almış ve örgütte yer alan herkes tutuklanmıştır. Ülkede gece baskınları ve tutuklamaların sayısı her geçen gün artar. Vicdani'nin üst komşusu yasaklı bir besteyi bulundurmaktan tutuklanır. Elinde gaz lambası taşıyan bir adam bombacı sanılarak hapse atılır. Gördüğü olaylar karşısında iyice içine kapanan Vicdani, iş yerindeki hiçbir arkadaşının söylediklerine cevap vermez ve önüne getirilen hiçbir evraka imza atmaz. Çalışanlar onun bu durumunu anlamaya çalışırlar. Efruz Vicdani'ye sorunun ne olduğunu sorar. Vicdani Efruz'un koluna girer ve ikili parka giderler. Vicdani Efruz'a; büroda dinleme cihazları olduğunu ve her yerde dinlenildiklerini söyler.

Vicdani'nin Kendi Geçmişini Silmesi Vicdani, evinin arandığı günden beri izlendiğinden şüphelenmektedir. Kimseyle konuşmaz, hiçbir şey yazmaz ve yasaklıdır diye hiçbir şey okumaz olur. Evinin penceresinden bakarken her gün gördüğü ayakkabıcıyla postacının sivil polis olduğunu ve onlar tarafından izlendiğini düşünür. Efruz Vicdani'ye boş yere kuruntu ettiğini söyler. Fakat hapse atılmaktan korkan Vicdani, geçmişine ait her şeyi yakıp yok eder. İçindeki şüphe ve tedirginlik duygusu onu günden güne yiyip bitirir. Vicdani emekliliğini ister ve paranoyası yüzünden dört kez ev değiştirir.

Vicdani'nin Kendini Sorgulaması Gece yarısı yağmurlu bir havada, üzerine giydiği bol bir paltoyla sokakta gezinen Vicdani'ye bekçi şüpheli gözlerle bakmaktadır. Sarhoş, Vicdani'ye gece vakti dışarıda ne aradığını sorar. Vicdani Sarhoş'a kendini aradığını söyler. Sarhoş Vicdani'ye içki içmesini, bu sayede içindeki adamın bülbül gibi şakıyacağını söyler. Fakat Vicdani'ye içtiği bütün içkiler dokunmaktadır. Sarhoş Vicdani'ye cebindeki tuvalet ispiertosundan ikram eder. İspirtoyu içen Vicdani'nin gözleri yaşarır. Vicdani Sarhoş'a kendini nasıl bulduğunu sorar. Sarhoş, dört yıl önce kendine darıldığını ve o günden sonra rahatladığını söyler. Vicdani'nin de aynı şeyi yaşamasını diledikten sonra oradan ayrılır.

Vicdani'nin Kendini Bulması İçtiği ispirotodan dolayı alkol zehirlenmesi yaşamış olan Vicdani, Bakırköy'deki bir hastaneye yatırılmıştır. Fakat Vicdani'nin asıl sorunu, zehirlenmiş olmasından ziyade akıl sağlığını kaybetmiş olmasıdır. Bazı sesler ya da kelimeler onu geçmişe götürür ve birbirinden alakasız şeyler söylemesine neden olur. Profesör, Vicdani'yi muayene eder. Yapılan muayene sonucunda Vicdani'ye; Haminne Oidipus'u kompleksi, Potbori kompleksi, fırıldak kompleksi, persekasyon fobisi, polis ve karakol alerjisi, suçluluk kompleksi, çevrenin baskısına karşı aşırı impressionabilite tezahürü, aşağılık kompleksi ve zikzaklı dostluk kompleksi gibi teşhisler konulur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı siyasal, ekonomik ve toplumsal bunalımların insanlar üzerinde oluşturduğu travmalara yazar alaycı bir şekilde tanımlar koymuştur. Vicdani'nin hastalığı aslında bütün toplumun hastalığıdır. Hayatı boyunca kendine sunulanlar ve empoze edilenlerle koşullandırılmış olan Vicdani, aslında kendisinin kim olduğunu ve ne istediğini asla sorgulamamıştır. Profesör, Vicdani'nin hastalığına Plak Kompleksi adı verir. Zira Vicdani'nin bilinci ve karakteri başkaları ve çevresi tarafından oluşturulmuş ve asla kendisi gibi olamamıştır. Büyüklerinin isteklerini hiç sorgulamamış ve kendinden istenen her şeyi yapmış olan Vicdani bir hayvan gibi kullanılmıştır. Oyunun sonunda seyircilere/okurlara "Gözlerimizi açalım gerekeni yapalım" mesajı verilir.

Temalar

Iktidar Oyunun olay örgüsünü oluşturan anlatı zamanı, gerçek zamanda 31 Mart Vakası'yla başlar ve 1960'lı yıllarda sonra bulur. Osmanlı Devleti'nin çöküş tarihinden Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk elli yılı içinde yaşanmış olan siyasi, iktisadi ve toplumsal değişimler üzerinde sıkça durulur. Oyunda yer alan her tabloda ülkenin yaşadığı siyasi değişimler üzerinde durulur. Siyasi alandaki güç değişimleriyle birlikte sokak tabelasının adı sürekli olarak değişir. İktidara gelen her yeni yönetim ve ideoloji, toplumu refaha kavuşturacağını ve ileri götüreceğini vaat etmiştir. Toplumun alt ve üst yapılarında gözle görülür bazı değişiklikler yaşanmış olsa da, siyasetin özünde hiçbir değişiklik olmamıştır. "Sahnede dile getirilen uzun tarihsel süreç içinde toplumca bir yerlerden kalkılıp bir yerlere varılmıştır kuşkusuz. Ancak ülkeye, topluma, insana olan sorumluluklar yerine getirilmemiştir. Oyunda sergilenen, ülkenin ve insanının çıkarlarını bireysel çıkarların önüne geçirememiş, başarısız bir toplumun görüntüsüdür" (Yüksel, 1986, s. 85).

Arayış Anlatının ana karakteri olan Vicdani, daha küçüklüğünden itibaren toplumsal ideallerle büyülmüş ve ülkesinin istediği ideal vatandaş olabilmek içinde elinden geleni yapmıştır. Devletin ve mevcut iktidarın istediği gibi bir birey olarak mutlu olacağını, sevileceğini ve saygı göreceğini sanan Vicdani, hayatının her döneminde ve giriştiği her işte hüsrana uğrar. Düşünmeyen, eleştirmeyen, sorgulamayan, itaat eden, söylenenleri harfiyen yapan ve başkaldırmayan bir kişilik yapısı geliştirerek ümit ettiği hayata kavuşacağını ve hak ettiği makamlara geleceğini düşünür. Fakat Vicdani, sahip olduğu kişilik özellikleri ve dünya görüşü nedeniyle sürekli olarak kullanılan ve harcanan birey olur. "Göstermecî bir tiyatro olan Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım bu anlamda hem daha yaşanılabilir bir dünyanın nasıl olması gerektiğiyle alakalı kapıları aralamakta hem de Foucault'nun bahsettiği iki özne (iktidar-birey) tanımının geçiş evresini gözler önüne sermektedir. Asıl olması gereken tanımın ışığında düşünülürse dünya üzerindeki tüm tahakkümlere mücadele ruhuyla mukabele edilmesi de bireylerin kendini inşa etme yolunda adım atan özneler olarak var olmasını sağlayacaktır. Fakat bu var oluş bireyin toplumdan vazgeçiş anlamına da gelmektedir. İstendik özne olmamak bir başka deyişle toplumsal normları kabul etmemek karşısında özsesi duyan ve haykıran birey olmak acı verici de olsa yalnızlığı kabul edip gözleri kırpmadan kendi şarkısını söylemek manasına gelecektir" (İnce, 2020, s. 147).

Yabancılaşma Tanzimat döneminden itibaren Batılılaşmayı en önemli ülkü olarak kabul etmiş olan Osmanlı Devleti'nin yanında, Cumhuriyet döneminde de çağdaş ülkeler arasında yer almak için ciddi atılımlar yapılmıştır. Yabancı ve yerel sermayenin ülkeye girmesiyle birlikte zaman içinde toplumda burjuva sınıfı ve orta sınıf oluşmaya başlamıştır. Böylece ülkenin toplumsal yapısı tamamen değişmiştir. Ülkeyi yönetmek ve onu selamete çıkarmak vaatleriyle iktidara gelmiş olan her siyasi erk, kısa bir süre sonra kendi iktidarını kalıcı hale getirmek için kendi çıkarlarını toplumsal çıkarların önüne geçirmiştir. Anamalcı sistemin her geçen gün güç kazandığı ülkede devlet kurumlarını yöneten ve yönlendiren kişiler büyük sermaye sahipleri olmuştur. Devleti ve toplumu kendi çıkarları doğrultusunda yöneten burjuva sınıfı, halkın ve ülkenin ihtiyaçlarına sırt çevirmiştir. Bu durum toplumun ekinine, emeğine ve doğasına yabancılaşmasına sebep olmuştur. Oyunda rol alan Efruz gibi karakterler, kendi çıkarlarını geliştirmek ve refah seviyelerini arttırmak için toplumsal beklentileri görmezlikten gelirler. "Vicdani'nin yaşantısı, Türkiye'de yoksul vatandaşın yıllardan beri nasıl ezildiğinin, sömürüldüğünün hem dokunaklı, hem gülünç hikayesidir. Vicdani aşırı bir iyimserlik ve korkaklık içinde sömürücüye, kötüye karşı direnmesini bilememiştir. Vicdaniler bilinçlenmedikçe insanca yaşama hakkına sahip olamayacaklardır" (Şener, 1971, s. 112-113).

Psikoz Küçüklüğünden itibaren almış olduğu eğitim ve yetişme ortamı nedeniyle yanlış koşullandırmalarla uysal, içe kapanık ve boyun eğen bir kişilik yapısı geliştirmiş olan Vicdani, başkaları tarafından aralıksız bir şekilde kullanılmış, hırpalanmış, harcanmış, aşağılanmış, hor görülmüş ve suiistimal edilmiştir. Uzun yıllar maruz kaldığı bütün haksızlıklara ve uğradığı adaletsizliklere kadercî bir bakış açısıyla soğukkanlılıkla yaklaşmış olan Vicdani, yaşı iyice ilerledikçe inançlarını, dünya görüşünü ve koşullanmalarını sorgulamaya başlamıştır. Hayatı boyunca kendi idealler dünyasında yaşamış ve kendini kandırmış olan Vicdani, yavaş yavaş gerçeklerle yüzleşmeye başlar. Zaman içinde inandığı her şey tarafından ihanete uğradığını fark eden ve bunu kabullenen Vicdani, karşılaşmış olduğu gerçekler karşısında akli dengesini kaybeder. "Tam kendi benliğinin farkına vararak "Özne"yi inşa edeceği sırada iktidar tarafından fark edilir ve tahakküm mekanizması devreye girer. Bir akıl hastanesine yatırılan Vicdani burada kontrol altında tutulmaya çalışılır. Bu kontrol altında tutuş aslında iktidarın refleksif bir hareketidir. Çünkü kendi benliğinin farkına vararak öznesini inşa eden insan mücadele ruhunu bünyesinde hissedecektir ve bunun için çalışmalara başlayacaktır. Akıl

hastanesinde Vicdani'nin muayenesi sonucu vardığı bulgular ve doktorun Vicdani'yi adlandırdığı kavram özne-iktidar ilişkisi açısından önemlidir" (İnce, 2020, s. 144).

Açgözlülük Anamalcı sistemin benimsenmesiyle ülkenin bütün alt ve üstyapıları bu doğrultuda şekillenir. Liberalizm anlayışının kabul edilmesiyle ülkeye yabancı sermaye girdiği gibi yerli burjuvazi de oluşmaya başlar. II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle mihver devlet yenilgiye uğrar, Amerika Birleşik Devletleri'yle sıkı ilişkiler kurulur, Marshall yardımları alınır ve kapitalizmin güdümünde yeni toplum şekillendirilir. İktidara gelen Demokrat Parti, kendine sadık olan zengin bir sınıf oluşturmaya başlar. Efruz karakteri de bunlardan biridir. Kendi çıkarları doğrultusunda dönemin atmosferine göre dünya görüşünü değiştiren ve gerekildiği gibi davranan Efruz, siyasilere şantaj yaparak, işçinin emeğini sömürerek, yabancı sermayedarlarla işbirliği yaparak, yurtdışına para kaçırarak ve dönemin iktidarının yanında yer alarak mevcut zenginliğini devamlı olarak korumayı başarır. Kendi çıkarlarından başka hiçbir şeyi düşünmeyen Efruz gibi karakterler; başkalarının acılarını görmezlikten gelirler ve toplumsal beklentilerle özelemleri umursamazlar. "İnsan insanın kurdudur" felsefesi egemen anlayıştır.

Kişi İncelemesi

Anlatan (Vicdanlı/Mantıklı) Sahnede oynanan oyunun dışında kalarak seyircilerin gerçekliğinde yer alan karakter, oyunda gelişen ve gelişecek olaylar hakkında bilgi verdiği gibi, oyunda yer alan karakterlerin de nasıl kişiliklere sahip olduklarıyla ilgili bilgiler verir. Oyundaki en önemli işlevi sunuculuktur. Oyundaki olayları ve karakterleri sunar, açıklar ve gerek gördüğü yerlerde yorum yapar. Eserdeki oyuncularla teması yoktur ve yalnızca seyircilerle alakadar olmaktadır. "Oyun kişilerinden birisi olmayan, oyunda sadece anlatıcı göreviyle yer alan, dolayısıyla oyunun dışında ve üzerinde konumlandırılan Anlatan, bu haliyle yazarın metin içindeki temsili gibidir. Oyun içinde, oyunun konusunu, mekânını, oyun kişilerini, bunların özellikleri, birbirleriyle ilişkilerini okura sunan asıl figürdür. Oyunun bir parçası olmadığı, sahnede dolaşmasına rağmen oyun kişileri tarafından görülmediği, duyulmadığı, dolayısıyla oyun kişilerinin var olduğu metinsel gerçekliğe değil, okurun yaşadığı gerçeklik evrenine dahil olduğu izlenimi yaratır ve oyun kişileri ile ilgili söyledikleri, verdiği bilgiler, sunduğu algılama biçimi okur tarafından sorgulanmadan kabul edilir" (Dicle, s. 5-6). Verilmek istenen iletilerin ve sahnelenen olayların okuyucularca/seyircilerce daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Çoğu bölümde yazarın sözcülüğünü yaptığı izlenimi uyandırmaktadır.

Bilgilendirici Oyunda işlenen olaylar ve yer alan karakterlerle ilgili okuyuculara/izleyicilere detaylı bilgiler verir. Böylece eserde işlenen hiçbir şeyin karanlıkta kalmamasını sağlar: "ANLATAN - Sokağın adı Liman Von Sanders oldu Liman Von Sanders malumu âliniz. Damadı Şehriyari, başkumandan Enver'in dostu. Vicdani'nin babası Fedai Bey (Göstermelik: Fedai'nin kabalaklı portresi) Hamiyetli bir mülazimi sani Aldı kılıcını duvardan Galiçya mı dediler Fedai orda Çanakkale, Kanal, Fedai orda Şark cephesi, demedi Garp cephesi, demedi Şimal, cenup, demedi Koştu" (Taner, 2015, s. 17-18).

Alaycı Anlatıda gerçekleşen trajikomik olaylarla ilgili alaycı yorumlar yapar. Osmanlı Devleti'nin çöküşünün yaşandığı dönemde gerçekleşen olayları alaycı bir üslupla anlatır: "ANLATAN - Müttefik donanması demir atmış limana Çevirmişler taretleri saraya Kol gezer işgal polisi (Bir Karabiniyeri silueti) Palikaryalar gemi almış azıya. (Zito zito Venizelos, kato kato Mustafa Kemal sesleri, laterna müziği Bir işgal polisi gelip tabelayı değiştirir: Damat Ferit sokağı) Değişti yine sokağın adı! Damat Ferit sokağı. Damat Ferit malumu âliniz. Sevr'i imzalayan akli evvelin adı" (Taner, 2015, s. 22).

Yorumcu Oyunda işlenen olaylar yazarın sözcülüğü görevini gören Anlatan tarafından yorumlanır ve böylece seyirciyi/okuyucuyu kendi safına çekmeye çalışır: "ANLATAN - Ömründe bir gün Bir tek gün 399 Vicdani Efendinin Eline bir fırsat geçti O gün karnı ağrımasa Tarihe de geçecekti. Olmadı işte geçemedi Talih, buraya da erdi, yetişti Refet Paşanın cümle resimlerinde Paşa öpücük yollar, el sallar Onunla beraber Yanında sanki yaver Kabalaklı bir keşşaf Firuz'un oğlu Efruz Değişti yine, sokağın adı (Bir Kuvayı Milliye askeri gelip sokağa yeni tabela asar.) Moda nedir o günlerde: Refet Paşa sokağı" (Taner, 2015, s. 36-37).

Açıklayıcı Karakterlerin okuyucular/seyirciler tarafından daha iyi tanınmaları için yeri geldikçe detaylı açıklamalar yapar. Böylece okur/izleyen oyunun içine daha derinlemesine çekilir: "ANLATAN - Hitler adında bir onbaşının Bunak Mareşal Hindenburg'u Kafese koyup başvekil olduğu 1933 yılı baharı Bizim iki delikanlı Ahzı asker şubesine Ba posta celbedildi. O yıl doğuda kalkınma var. Tahsin

Üzer müfettiş Vicdani asker oğlu değil mi? İlle şark hizmeti yapacak Ver elini Şemdinli Beytüşşebab, Kızıl çakçak Vatanın topraklarını Kanıyla değilse de Teriyle sulayacak. Firuz'un oğlu Efruz Muhallebi çocuğu Zora gelmez, çit kırıldım. İlle İstanbul'da kalacak. Gelsin yine İltimas torpil. Doktor raporu Firuzun oğlu Demişler ona İsteddiği yerde kalır Sırtı terlemeden Tezkeresini bile alır" (Taner, 2015, s. 43-44).

Sözcü Belirli bölümlerde Anlatan'ın yazarın dünya görüşünün sözcülüğünü yaptığı açık bir şekilde görünmektedir. İkinci perde Anlatan'ın uzun bir monoloğuyla başlar: "ANLATAN - Harp yılları Kulaklar radyoda Kim kazanırsa Ona göre Bir rota Hükümet Ne yaparsa Şirket de Onu yapar Hem Almanya krom satar Hem İngilize meyankökü, üstüğü Hitler Selanik'e yaklaşınca Açtı Menemenci boğazları Gelsin Türk Alman ticaret anlaşması. Her İş Üzerine Ticaret Şirketi. Böylece arttırdı krom ihracatını Vicdani'ye gelince Hükümet neyi tutarsa Vicdani de onu tutar Büyükler elbet Her şeyi Küçüklerden iyi tartar. İster Yeni Nizam. İster Hür Dünya Resmi görüş nerdeyse Vicdanicik orada" (Taner, 2015, s. 59).

Eleştirel Siyasi erkin sembollerinin toplumsal her alanda kullanılmasını eleştirir: "Hiç düşündünüz mü neden? Pullarda hep şefler Krallar. Devlet reisleri var. Ne dümencidir şu postalar Yetmez gibi bunca Yogalar Postaya her mektup atana ille de ille Büyüklerin kıçını yalatacaklar" (Taner, 2015, s. 64).

Cesur Anlatan, eleştirilerini lafını esirgmeden dile getirir ve bunu daima iğneleyici bir şekilde yapar: "SİVİL POLİS - Lütfen beni takip edin. EFRUZ - Benim alnım ak vicdanım berraktır memur bey. ANLATAN - Çok doğru. Efruz'un vicdanı daima temiz kalmıştı. Çünkü hiç mi hiç kullanılmamıştı..." (Taner, 2015, s. 79).

Vicdani (Kapalı/Sosyal/Duygusal) 31 Mart Vakası'nın yaşandığı tarihlerde Fehim Paşa sokağında bulunan bir evde dünyaya gelmiş olan Vicdani'nin duyduğu ilk şey çizme sesleri olmuştur. Doğumundan üç ay sonra annesini kaybeder. Birkaç yıl sonra da babası Fedai Bey Sarıkamış Cephesi'nde şehit olur. Babaannesi tarafından yetiştirilen Vicdani yokluk ve sefalet içinde büyür. Daha mektep yıllarından itibaren uysal bir insan olması, büyüklerine karşı gelmemesi ve fazla düşünmemesi öğütlenir. Vatanını çok seven ve devletin istediği ideal vatandaşa olmaya gayret eden Vicdani, okuduğu okulları birincilikle bitirir ve askerlik görevini gönüllü olarak doğuda yapar. Çalışma hayatında da oldukça çalışkan ve namuslu bir işçi olarak hareket eder. Bundan dolayı patronları tarafından sürekli kullanılır ve iyi niyeti suiistimal edilir. Hayatı boyunca aşık olduğu üç kadın tarafından yüzüstü bırakılır. En yakın dostu Efruz tarafından sürekli olarak kullanılır, harcanır, aşağılanır ve ihanete uğrar. Yaşadığı bütün olumsuzluklara rağmen Vicdani, kaderci bakış açısından vazgeçmez ve her şerrin ardında bir hayır vardır düşüncesiyle geleceğe umutla bakar. Fakat bu dünya görüşü onun defalarca suiistimal edilmesine sebep olur. "Vicdani, tıpkı Memnun (Huzur Çıkmazı'nın başkarakteri) gibi, acıtan gerçekleri görmemek amacıyla kafasını kuma sokmuş ama gövdesini tüm tehlikelere açık bırakmış bir devekuşudur... Vicdani, toplumsal ilişkilerimiz bağlamında çok önemli bir koşullanmışlığın canlı göstergesini oluşturur: Gerçeklere düşünerek ulaşmaktansa, onları hep kendisine belletildiği biçimde benimsediği için kolayca aldatılan ve ezilen, kişilsiz, küçük adamdır... Kendine güveni olmayan, tek güvencesini, geçerliliğini tartışmayı aklından bile geçirmedeği kurallara uymakta bulan Vicdani, bir bakıma etkin azınlığın içinde gittiği edilgen çoğunluktur" (Yüksel, 1986, s. 88). Yaşlılık döneminde kendini, inançlarını, koşullanmalarını ve dünya görüşünü sorgulamaya başlayan Vicdani, acı gerçeklerle yüzleşir ve bu gerçekler onun akıl sağlığını kaybedip psikoza yakalanmasına sebep olur. Devlet, kendi düşüncelerini inşa etmeye başlamış olan bireyleri akıl hastanesine yerleştirir ve toplumdan ayırarak ötekileştirir.

Talihsiz Daha doğumunda itibaren talihsiz olaylar yaşayarak büyüyen Vicdani'nin, kalımsal olarak gelecekte de sürekli acı çekeceği daha ilk sayfalarından belli olur: "10 Temmuz malumu âliniz. Hürriyetin ilanı. Vicdani'nin anası iğne iplik, Doğumdan üç ay sonra Ecel geldi yetişti. (...) Vicdani Saçı bitmemiş yetim Babaanne elinde. Harp yılları, yoksulluk Süpürge tohumu yer Mısır unu geveler Ya da bulgur" (Taner, 2015, s. 16-18).

Uysal İlk mektep yıllarından itibaren Vicdani'ye, ideal bir vatandaşa olmanın yolunun bütün emirlere itaat edilmesi olduğu söylenir. Vicdani bütün hayatını bu düşünceye göre şekillendirir: "HOCA - (Vicdani'ye) Sen şimdiye kadar hiç falaka yedin mi? Öp elimi. VİCDANİ - Yemedim efendim, ama sizin mübarek elinizden yerim inşallah efendim. (Elini öper.) HOCA - Kemiğiniz ebeveyninizin, etiniz

benim, öp elimi. EFRUZ - Öptüm efendim. HOCA - Ben adamın gözünü oyarım, öp elimi” (Taner, 2015, s. 19).

Kadersiz Zaman zaman Anlatan aracılığıyla da Vicdani'nin ne kadar talihsiz bir karakter olduğu üzerinde durulur: “ANLATAN - Vicdani Oyunu oldum bittim sevmezdi Tek eğlencesi uçurtma Ne var ki uçurtması uçmaz uçamaz. Rüzgârını bulamaz. Rüzgârını bulamaz. Böyle bir hassa Yok mu insanda Hazine bulsa Boşuna” (Taner, 2015, s. 25).

Tokgözlü Gülhane Parkı'nda arkası pırlantalı altın bir saat bulan Vicdani, hiç düşünmeden onu karakola götürmeye karar verir: VİCDANİ - Teessüf ederim Efruz. Muallim bey bize musahabâtı ahlakiye dersinde ne dedi: Yerde bir şey bulunca karakola teslim edin demedi mi? (...) VİCDANİ - Olsun. Benim vicdanım var. Ben vicdanımın sesini dinlerim” (Taner, 2015, s. 26).

Dürüst Bulduğu saati karakola götürdüğünde Polis Vicdani'nin saati çaldığını düşünür. Fakat Vicdani bütün dürüstlüğüyle olayı anlatır: “VİCDANİ - Ağlarım tabii ya. İşte bizim muallim bey şu karşı sokakta oturuyor. Sorun isterseniz. Ben sınıfın mümessiliyim. Ben ne bulsam karakola götürürüm. Şeker bayramında Cinci Meydanında anasını kaybetmiş üç yaşında bir çocuk buldum, onu bilem karakola teslim ettim, yaa” (Taner, 2015, s. 28).

İdealist Gençlik yılları boyunca Vicdani, toplumcu ideallere daima inanmıştır ve ülkesini sevmiştir: “CEMALİFER - (Makara çevirmektedir.) Sen dünyada eri çok kimi seversin? VİCDANİ - Önce vatanımı severim. CEMALİFER - Sonra? VİCDANİ - Bayrağımı, sancağımı. CEMALİFER - Anladık, sonra? VİCDANİ - Büyüklerimi, hocalarımı, haminneciğimi severim. CEMALİFER - Sonra? VİCDANİ - Sınıf arkadaşlarımı” (Taner, 2015, s. 30).

Kapalı İş görüşmesi sırasında Patron'a kendini tanıtan Vicdani, eylemsel olarak ne kadar kapalı bir karakter olduğunu detaylı bir şekilde anlatır: “VİCDANİ - Sakinim efendim. Kumarım, işletim, sefahatim yoktur. Pazarları bile çalışırım. Hiç değilse evdeki bozuk muslukları, masaları, saatleri tamir ederim. İlan buyurduğunuz sekreterliğe layık mıyım, bilmiyorum. Daha ehil bir kimse varsa onun ekmeğini almak asla aklımdan geçmez. Ama beni almak inayet ve teveccühü gösterecek olursanız o zaman fedakârane, cansiperane çalışırım. Allaha şükür kanaatkar bir insanım. Bir lokma bir hırka. Ne verseniz kabulüm. Politikadan nefret ederim. Bir memur kendi başına siyasi muhakemeler yürütmeye başladı mı o memlekette anarşi başladı demektir. Allah bizi o günlerden korusun. Amin efendim. Dedikodudan çalçenelikden de hoşlanmam. İş, gönüller rahat olsun, değil mi efendim? İnsan yurduna ve amirlerine faydalı olduğunu bir an için vicdanının köşesinde hisssetsin. Yeter efendim yeter, yeter. Gözlerimi kaparım vazifemi yaparım” (Taner, 2015, s. 49).

Bilge İşten emekli olduktan ve kendi kabuğuna çekildikten sonra Vicdani, hayatı boyunca kendini kandırmış olduğunu fark eder ve acı gerçekleri kabullenir. Oyunun sonunda seyirciye şu mesajı verir: “VİCDANİ - Çok sade melodisi, Yalın, güçlü, imanlı: Ey benim kardeşlerim İbret olsun hayatım Açın ne olur gözünüzü, Sakın siz de benim gibi Safçasına Plak olmayın Gözlerimizi açalım Gerekeni yapalım Gözlerimizi açalım gerekeni yapalım” (Taner, 2015, s. 106).

Efruz (Vicdansız/Asosyal) 31 Mart Vakası sırasında, Fehim Paşa sokağında Vicdani'nin doğduğu evin karşısındaki evde doğmuş olan Efruz, varlık ve bolluk içinde büyümüştür. Alman dostu olan babası Firuz, Almanlara ait kurumlarda çeşitli görevler yapmıştır. Bundan dolayı hiç savaş yüzü görmemiş ve evlerinden ithal mallar eksik olmamıştır. Varlıklı bir ailede doğup büyümüş olan Efruz; şımarık, açgözlü ve kurnaz bir kişilik yapısı geliştirmiştir. Ahlaki olmayan yasa dışı faaliyetlerinin bedelini hiçbir zaman ödememiştir ve kötülükleri daima yanına kar kalmıştır. Vicdani'nin sevdiği bütün kadınları elinden alır. Askerlik döneminde babasının nüfusu sayesinde İstanbul'da görev yapan bir paşanın yanında yaver olur. Kalemli mahsus müdürü olarak çalışmaya başladığı şirketin patronun eşiyle yasak aşk yaşar ve zamanı gelince ondan edindiği bilgileri şantaj aracı olarak kullanır. Tamamen kendi çıkarlarını gözetken ve toplumsal beklentilerle özlemleri umursamayan Efruz, dolandırıcılık yapar, siyasilere şantaj yapar, iktidar partilerinin yanında olur, yabancı sermayedarlarla işbirliği yapar, işçilerin emeğini sömürür ve dostlarıyla yakınlarını harcar. “Efruz (...) yazarın ilk oyunu Günün Adamı'ndan bu yana, hemen her oyununda şu ya da bu özelliğini irdelediği, değişen toplumsal ya da ekonomik koşullar içinde hep kendi çıkarını kollamanın yolunu arayan, olumlu - olumsuz her durumda kazançlı çıkan, sorumsuz, bencil, kurnaz insan tipinin çok somut bir örneğini oluşturur (...) “Vicdani ve Efruz, aynı tarihsel - toplumsal koşullarda, aynı ipte oynayan iki cambaz gibi karşılıklı bir etkileşim içinde birbirlerinin, bir anlamda da toplumun yazgısını belirlerler. İkisi de eksik ve yanlış

kişilerdir. «Güçsüzlüğünü görevciliği ile kapatmaya çalışan» Vicdani ile «kofluğunu gösterişi» ile kapatmaya çalışan Efruz, bir yandan da sömürülen - sömüren ilişkisinin çarpıcı bir örneğini oluştururlar. Toplum karşısında sömüren gibi, sömürülmeye boyun eğen de suçludur” (Yüksel, 1986, s. 87-88).

Şanslı Oldukça varlıklı bir ailede doğmuş olan Efruz doğuştan şanslıdır. Sahip olduğu bu şanslılık hayatı boyunca onu takip edecektir: “Efruz’unki kadana Doğum ona yaradı İnadına gelişti Efruz daha o günden Beşli süte alıştı Vicdani’nin sütüne (Bir sütçü çeşmeden güğümlerine su katar) Sırmakeş de karıştı” (Taner, 2015, s. 16-17).

Zengin Efruz, ailesinden kaynaklı servet sayesinde zenginliğe ve lükse fazlasıyla alışmıştır: “Efruz’un babası Firuz Alman sefiri kebirî Baron Vangenheim’in Ve de işeci İsmail Hakkı’nın Poker dostu Efruz’un anası Efsayış İttihatçıların mahububu Evlerinde francala Nestle, Tobler, Pöti-fur” (Taner, 2015, s. 18-19).

Kurnaz Ders sırasında laubali tavırlar sergileyen Efruz’a atılan her tokat Vicdani’nin yüzünde patlar: “HOCA - Elif sin le esa is VİCDANİ - Elif sin le esa is EFRUZ - Herif ile seyis. CEMALİFER - (Kıkr kıkr güler.) HOCA - Herif ile seyis değil. (Tokat atar. Efruz eğilir, tokadı Vicdani yer.) Elif sin le esa is. Buna vurdum, sen yedin. Ama zarar yok. Hocanın vurduğu yerde gül biter” (Taner, 2015, s. 20).

Bencil Vicdani’nin bulduğu altın saati satmayı ve elde edilecek parayı aralarında bölüşmeyi tavsiye eder: “VİCDANİ - Karakola. Yerde altın bir saat buldum da. EFRUZ - Göster bakayım. (Bakar) Arka kapağı da pırlantalı. Niye karakola götürüyorsun? VİCDANİ - Sahibine iade etsinler diye. EFRUZ - Sahibi, belli ki zengin bir adam, yenisini alır. Hadi gel şunu satıp paylaşalım” (Taner, 2015, s. 26).

Yalancı Vicdani’nin karakola teslim ettiği saati, Polis’e yalan söyleyerek kendisi için alır: “EFRUZ - Babam saatini düşürmüş de, acaba bulan oldu mu diye soruyor. POLİS - Nasıl bir saat düşürmüş? EFRUZ - Kapağı pırlantalı altın bir saat düşürmüş. POLİS - Anladık ya, kim düşürmüş?. EFRUZ - Babam. POLİS - Neden düşürmüş? EFRUZ - Kösteğin zincir ucu laçka olduğu için düşürmüş. POLİS - İlle velakin ne vakit düşürmüş? EFRUZ - Akşamüzeri, ezan vakti. POLİS - Nerde düşürmüş? EFRUZ - Gülhane Parkında” (Taner, 2015, s. 29).

Cüretkar İş görüşmesine gittiğinde patrona karşı bütün dürüstlüğüyle kişiliğini anlatır. Patron’u zayıf yönünden vurarak en iyi işi alır: “EFRUZ - (Girer. Hiç çekingen olmayan bir şekilde.) Adım Efruz, babamın adı Firuz, anamınki Efsayış. İçki içerim, kumar severim. Üzerinize afiyet kadınlara da çok düşkünümdür. İçki insanın ayağını yerden keser, frenlerini gevşetir. Kumar insanı paraya cimrice bağlanmaktan kurtarır. Kadın da malumu âliniz, hayatın tuzu, biberi, salçasıdır. İnsana yaşadığını fark ettirir. PATRON - Enteresan. Ben yaşamasını seven insandan hoşlanırım” (Taner, 2015, s. 50).

Fırsatçı Efruz, hayatına giren her şeyden kar etmeyi ve çıkar sağlamayı düşünmektedir. Buna kadınlar da dahildir: “EFRUZ - Bir kadının nesine âşık olurlar hiç akıl erdiremedim, gitti. Saksığan beyinlerine mi? Papağan konuşmalarına mı? Yoksa yarısından çoğu, dolgu, otuz iki dişlerine mi? Kadının akıllısı nankör bir kedi, aptalı sadık bir inektir” (Taner, 2015, s. 69).

Acımasız Kendi çıkarları için gerekirse başkalarının acı çekmesini ister ve çalışanlarının sorunları onun hiç umurunda değildir: “EFRUZ - Birisi bir evi yaksa, birisi ne bileyim annesini bıçaklarsa anlıyorsun değil mi istediğimi? Halkın nabzı gazetesini bir an önce Türkiye’nin en çok satılan gazetesi haline getirmemiz lazım. 1. G. - Beyefendi çocukların maaşı? EFRUZ - Bugün olmaz. Birazdan Sakarya Barajının açılış törenine davetliyim, oraya gidiyorum, ondan sonra da Başvekille İspanya’ya gideceğim. Dönüşte görüşürüz. Haydi, Allahaismarladık. (Yazı İşleri Müdürünü çekip usulca) Ben dönmeden kimseye maaş yok. (Çıkar.)” (Taner, 2015, s. 74).

Kaynakça

Dicle, E. (tarih yok). *Ayışığında Şamata ve 1970’ler*. 03 21, 2021 tarihinde academia: https://www.academia.edu/36407347/Haldun_Taner_Ay%C4%B1C5%9F%C4%B1C4%9F%C4%B1nda_%C5%9Eamata_docx adresinden alındı

İnce, V. (2020). *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım ve Özne-İktidar İlişkisi*. Erdem, 129-148.

Şener, S. (1971). *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlak, Ekonomi, Kültür Sorunları (1923-1970)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Taner, H. (2015). *Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yüksel, A. (1986). *Haldun Taner Tiyatrosu*. Ankara: Bilgi yayınevi.